

Dovednosti českých dospělých v mezinárodním srovnání

RNDr. Jana Straková, Ph.D.,
Dům zahraniční spolupráce

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

DZS
Dům zahraniční spolupráce

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

V letech 2009–2013 se ve 24 vyspělých zemích světa včetně České republiky uskutečnil Mezinárodní výzkum vědomostí a dovedností dospělých známý pod zkratkou PIAAC (OECD Programme for the International Assessment of Adult Competencies). Výzkum je součástí strategie OECD zaměřené na rozvoj a aktivaci dovedností a jejich efektivní využívání (OECD Skills Strategy) a tvoří doplněk k výzkumu PISA, který pravidelně zkoumá matematickou, čtenářskou a přírodovědnou gramotnost u šestnáctiletých žáků. Zatímco PISA zjišťuje, jak a co se žáci naučili, PIAAC zjišťuje, jak dospělí získané dovednosti dále rozvíjejí, jak je používají v životě a v práci a jaký z nich mají užitek.

V rámci výzkumu byly zkoumány osoby ve věku 16–65 let prostřednictvím testů a dotazníků. V testech byly hodnoceny **čtenářská a numerická gramotnost a dovednost řešení problémů v prostředí informačních technologií**. Tyto dovednosti byly voleny z toho důvodu, že a) jsou nezbytné pro vykonávání pracovních aktivit a pro plné zapojení do společenského a občanského života a jsou nezbytné pro další vzdělávání, b) jsou přenositelné, a tudíž relevantní pro mnoho společenských a pracovních situací a úkolů, c) je možné se je naučit, a mohou se tedy stát předmětem veřejných politik.

Kromě testů byly respondentům administrovány rovněž dotazníky, které se zaměřovaly na mapování počátečního a dalšího vzdělávání, zkušeností na trhu práce a využívání rozmanitých dovedností v situacích běžného života a zaměstnání.

Výběr respondentů pro výzkum PIAAC v zúčastněných zemích byl náhodný. Testování probíhalo v domácnostech na přenosných počítačích a prováděli ho speciálně vyškolení tazatelé. Respondentům, kteří nebyli schopni absolvovat testování na počítači, byl k dispozici písemný test, který ovšem obsahoval pouze hodnocení z numerické a čtenářské gramotnosti – řešení problémů bylo testováno výlučně elektronicky. V ČR byla získána data od **6 102 respondentů**, k účasti ve výzkumu se podařilo získat 66 % z oslovených občanů.

Na mezinárodní úrovni byl výzkum realizován konsorciem renomovaných institucí v čele s Americkou organizací *Education Testing Service*. Výzkum v ČR realizoval Ústav pro informace ve vzdělávání, po jeho zrušení projekt převzal Dům zahraniční spolupráce. Výzkum byl financován z projektu OPVK Kompetence II.

CELKOVÉ VÝSLEDKY ČESKÝCH DOSPĚLÝCH

Ve výzkumu PIAAC dosáhli celkově **nejlepších výsledků dospělí z Finska, Nizozemska, Norska a Švédska**, jejichž výsledky byly nadprůměrné ve všech sledovaných oblastech. Japonští dospělí sice dosáhli absolutně nejlepších výsledků ve čtenářské a numerické gramotnosti, ale v řešení problémů byly jejich výsledky pouze průměrné. Irsko, Polsko a Spojené státy mají naopak ve všech třech sledovaných oblastech podprůměrné výsledky. Itálie, Francie, Kypr a Španělsko mají podprůměrné výsledky ve čtenářské a numerické gramotnosti a neúčastnily se testování v oblasti řešení problémů. Srovnání výsledků ve všech hodnocených oblastech uvádíme v grafu 1.

Česká republika dosáhla nadprůměrného výsledku v numerické gramotnosti a průměrného výsledku ve čtenářské gramotnosti a v oblasti řešení problémů v oblasti informačních technologií. Výsledky ve čtenářské gramotnosti jsou srovnatelné s výsledky v roce 1998, kdy se v ČR uskutečnil první výzkum funkční gramotnosti dospělých. Na počátku účasti ČR v mezinárodních srovnávacích výzkumech byly pozorovány velké rozdíly v matematických a čtenářských dovednostech českých respondentů.

Výzkum PIAAC ukazuje určité vyrovnávání, tedy v mezinárodním srovnání **mírné zlepšování ve čtenářských a mírné zhoršování v matematických dovednostech**. Pro nás, kteří se zabýváme školním vzděláváním, je důležitý poznatek, že v mezinárodním srovnání **průměrných až nadprůměrných výsledků dosahují i nejmladší věkové skupiny**. Výsledky výzkumu PIAAC tedy nepodporují obavy, které se objevily po zveřejnění výsledků TIMSS 2007 a PISA 2009, že dochází v mezinárodním srovnání k dramatickému propadu vědomostí a dovedností české mládeže. Tvůrci vzdělávací politiky tedy nemusejí jednat panicky, ale mohou zlepšovat vzdělávací systém promyšleně a koncepčně. I výsledky výzkumu PIAAC však ukazují, že zlepšování potřebné je.

Výzkum PIAAC ukazuje relativně **horší dovednosti ve využívání informačních technologií**. Zatímco ve čtenářské a v numerické gramotnosti se ČR umístila na 12. místě z 19, v řešení problémů s využitím informačních technologií jsme byli na 13. místě z 20. Informační technologie jsou čím dál tím důležitější pro uplatnění na moderním pracovním trhu a pomáhají také v řešení běžných životních úkolů. Lidé, kteří je neumějí efektivně využívat, jsou zvýšenou měrou ohroženi nezaměstnaností. Je možné, že nižší dovednosti dospělých v této oblasti jsou způsobeny skutečností, že v ČR byla jejich expanze pomalejší než v západních zemích. V každém případě je ovšem v počátečním a dalším vzdělání důkladně třeba dbát o to, **aby se lidé učili efektivně využívat informačních technologií pro řešení každodenních pracovních a životních úkolů** a aby uměli reagovat na jejich překotný rozvoj. Tedy průběžně si osvojují další vědomosti a dovednosti v této oblasti. V tom má česká škola jistě co dohánět.

Graf 1 – Srovnání výsledků ve všech hodnocených oblastech

Země	Čtenářské dovednosti (průměrné skóre)	Matematické dovednosti (průměrné skóre)	Řešení problémů v technologiích bohatém prostředí (%)
Průměr	273	269	34
Austrálie	280	268	38
Anglie/S. Irsko (VB)	272	262	35
Česká republika	274	276	33
Dánsko	271	278	39
Estonsko	276	273	28
Finsko	288	282	42
Francie	262	254	x
Irsko	267	256	25
Itálie	250	247	x
Japonsko	296	288	35
Kanada	273	265	37
Korea	273	263	30
Kypr	269	265	x
Německo	270	272	36
Nizozemsko	284	280	42
Norsko	278	278	41
Polsko	267	260	19
Rakousko	269	275	32
Slovensko	274	276	26
Spojené státy americké	270	253	31
Španělsko	252	246	x
Švédsko	279	279	44
Vlámsko (Belgie)	275	280	35

- Významně nad mezinárodním průměrem
- Významně se neliší od mezinárodního průměru
- Významně pod mezinárodním průměrem

POTŘEBA MAXIMÁLNÍHO ROZVOJE POTENCIÁLU VŠECH OBČANŮ

Česká republika se může pochlubit tím, že má velmi **málo obyvatel s velmi nízkou úrovní čtenářské a numerické gramotnosti** a že má nízké rozdíly mezi nejhoršími a nejlepšími, mezi muži a ženami, mezi lidmi s různou úrovní vzdělání, mezi zaměstnanými, nezaměstnanými a ekonomicky neaktivními. To ovšem zároveň znamená určitou **absenci skupiny s vysoce nadprůměrnými dovednostmi**.

Výsledky výzkumu PIAAC také potvrzují poznatky z výzkumů v žákovské populaci, které ukazují v mezinárodním srovnání **vysokou a dále se zvyšující závislost výsledků vzdělání na rodinném zázemí.**

Rozdíly ve výsledcích osob s rodiči s vysokoškolským vzděláním a osob s rodiči se středoškolským nebo základním vzděláním jsou větší, než je běžné v ostatních vyspělých zemích, a v nejmladší kohortě je závislost mezi výsledky a rodinným zázemím ještě silnější než u starších věkových skupin. Z těchto poznatků plyne potřeba **cíleně vyrovnávat vzdělávací příležitosti pro žáky a studenty s různým socioekonomickým zázemím** a zároveň koncipovat vzdělávání tak, aby byl maximálně naplňován potenciál všech žáků, tedy těch s výukovými problémy i těch s vysokými předpoklady. Tím bude zajištěno, že nezůstanou opominuty žádné talenty.

■ VZDĚLÁVÁNÍ V NEMATURITNÍCH OBORECH – VÝZVA PRO ČESKOU VZDĚLÁVACÍ POLITIKU

Mezinárodní srovnávací výzkumy v žákovské populaci (např. TIMSS, PISA, PIRLS) nám umožňují porovnávat výsledky vzdělávání pro žáky na konci prvního stupně a na konci povinného vzdělávání. Bohužel nejsou k dispozici žádné výzkumy, které by umožnily srovnávat výsledky na konci středoškolského vzdělání. To je škoda zejména proto, že v dnešní době je střední vzdělání ve většině zemí OECD téměř univerzální, tedy úroveň vzdělání na konci střední školy je rozhodující pro uplatnění na trhu práce, případně v dalším vzdělávání. Výzkum PIAAC tím, že šetří populaci 16–65 let toto srovnání umožňuje. Umožňuje také porovnat výsledky vysokoškoláků, což je

důležité z hlediska naší aktuální debaty o **přílišném nárůstu vysokoškoláků a jejich klesající kvalitě.**

Výzkum PIAAC ukázal, že spolu s nárůstem podílu vysokoškoláků v populaci došlo od roku 1998 ke **zhoršení výsledků** této vzdělanostní skupiny. Stále však jsou ve všech sledovaných oblastech dovednosti českých vysokoškoláků ve všech věkových kategoriích, včetně té nejmladší, lepší, než je průměr OECD. Výsledky tedy nepodporují volání po omezování přístupu k vysokoškolskému studiu.

Výzkum PIAAC dále ukázal, že v ČR jsou velké rozdíly mezi absolventy odborných maturitních a odborných nematuritních oborů a tyto rozdíly se od roku 1998 zvýšily. Absolventi nematuritních středoškolských oborů (ISCED 3C) dosahují ve srovnání s absolventy oborů ISCED 3C z jiných zemí horších výsledků ve čtenářské gramotnosti (viz graf 2), zároveň tvoří v ČR **absolventi nematuritních oborů** větší část populace, než je průměr OECD. Nadprůměrný je i podíl dospělých s nižším než maturitním vzděláním, a to i v nejmladších kohortách.

Výzkum PIAAC dále přináší přesvědčivé doklady o tom, že obecné kompetence hodnocené ve výzkumu PIAAC jsou požadovány ve všech profesích, tedy i v těch, pro které připravují nematuritní obory, a že je lidé potřebují i při řešení každodenních životních úkolů. To jsou velmi důležité informace z hlediska aktuální debaty o nutnosti posílení počtu studentů v učňovských oborech. Výzkum PIAAC ukazuje, že dříve, než se budeme snažit motivovat děti ke studiu učňovských oborů, musíme **modifikovat vzdělání** na této úrovni **tak, aby jeho absolventi disponovali vědomostmi a dovednostmi potřebnými pro osobní život a další vzdělávání** v moderní společnosti a aby jim jejich vzdělávání zároveň pomáhalo k dobrému uplatnění na současném trhu práce.

Graf 2 – Podíl respondentů se středním vzděláním bez maturity, kteří nedosahují úrovně způsobilosti 3, pro jednotlivé věkové kohorty, ČR a průměr OECD

